

A szívárvány istennőjén

Az ókortól
az X generációig
töretlen népszerűségnek
örvendenek az íriszek.
Sok-sok éven keresztül
vígán növekedtek
és virágoztak bárhol,
hatalmas mezőket alkotva,
mert nem kellett semmilyen
ellenségtől tartaniuk.
Mára viszont megváltozott
ez a helyzet,
ezért be kell vetni
néhány praktikát a védelmükre.

Az íriszek diadalmenete

Az írisz vagy nőszirm nemzetség (*Iris sp.*) képviselői réges-régi növényeink. Már az ókorban használatosak voltak szépítőszerekként, mert a gyöktörzsükből készült por pirosra csípte a hölgyek orcáját. Remekül mutatnak pénzérméken, mert minden országnak, minden tájnak megvan a saját kis védett írisze, és persze erdő-mező vadvirágaiként hamar beköltöztek a középkori parasztkertekbe, onnan pedig a falusi portákra. A diadalmenetnek még itt sincs vége, hiszen ma, a 21. századi internetkorszakban is hasítanak a nőszirmok: minden valamire való modern kert, akár mennyire is minimál stílusú, holtbiztos, hogy fel tud mutatni egy-két íriszfoltot. Hogy miért? Mert a keskeny, szálas lombozat kiválóan mutat a mértani formák között, a vonalas kompozíciókban. A párhuzamosan futó levélszélek, a merőlegesen felmeredő virágszárak láttán minden modernista, X generációs kerttervező azonnal írisz-üzemmódba kapcsol, és máris kész az egyenes, párhuzamos vonalakkal álló nőszirmmező.

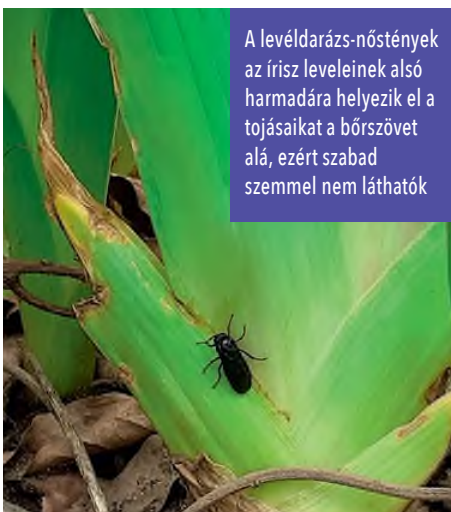
zamosan futó levélszélek, a merőlegesen felmeredő virágszárak láttán minden modernista, X generációs kerttervező azonnal írisz-üzemmódba kapcsol, és máris kész az egyenes, párhuzamos vonalakkal álló nőszirmmező.

És ezek még csak a formák... a színekről eddig szó sem volt. Pedig fehér, sárga, lila, rózsaszín, vörös, narancs, kék, sötét barna és fekete írisz is létezik. Gyakorlatilag a teljes színspektrum, egy komplett szívárvány. A spriccelt, tarka, tört színű, batikolt változatok mostanában törnek be a piacra, és ezek nemcsak új dimenzióját nyitják meg a színeknek, hanem teljesen új nevezéktant is igényel a leírásuk. A virágszínnek kavalkádja már a kertészkedés őskorában is feltűnt, a nemzetség névadója épp ezért a görög mitológiából való: az Aranyszárnyú, Viharlábú Írisz, akit a szívárvány istennőjeként tiszteltek akkoriban.

A nőszirm-levéldarázs szívesen pihen az írisz levélcsúcsain. Zavarásra nem érzékeny, ilyenkor könnyedén elkapható, megsemmisíthető

A levéldarázs-nöstények az írisz leveleinek alsó harmadára helyezik el a tojásaikat a bőrszövet alá, ezért szabad szemmel nem láthatók

FOTÓ: KASZAB LÁSZLÓ, PIXABAY

ek védelmében

Megjelentek a kártevők

Az írisz egy olyan nemzetség volt évtizedeken át, ami vidáman, bármiféle permetezés nélkül élt és virágzott akárhol. Soha semmi meg nem rágta, meg nem fertőzte, csak nőtt-nőtt, sokasodott és szaporodott, benépesítvén a Földet és a kerteket. Csakhogy ahol megjelenik egy természeti erőforrás, ott törvényszerűen megjelenik egy fogyasztó is, ami az emlegetett erőforrással fog táplálkozni. Úgyhogy ha van írisz, lesz valami, ami elfogyasztja, föléli.

● **Talajlakó kártevők**, amelyek az írisz nemzetség rizómáját veszélyeztetik. Elsősorban a cserebogárpajorok tudnak drámai károkat okozni. Laza, homokos talaj, közeli lombos erdő, öntözés vagy kedvező csapadékviszonyok, szerves trágyázás: ezek mind olyan tényezők, amik valószínűsítik a felszaporodásukat. A csontszínű, meggör-

bült lárvák a talaj felszíne alatt garázdálkodnak. Kiüregesítik a gyöktörzseket, lerágják a vékonyabb gyökereket, akár a növények pusztulását is okozhatják. Erős fertőzés esetén teljes táblák eshetnek áldozatul a természetben, különösen a nehezen regenerálódó, gyengébb növekedésű fajták érzékenyek. Védekezésre csak a rajzás évében van lehetőség, ilyenkor jó hatásúak a különböző kontakt vegyszerek, de rengeteget segítenek a talajlakó hasznos élőlények és a madarak is.

● **Levéltetvek**, amikkel a virágszárakon, a leveleken, sőt a bimbókon és a virágszirmokon is találkozhatunk. A szívogatásuk hatására a virágzás díszértéke csökken, a növények fejlődése lassul, leáll. A méhecskék védelme érdekében inkább az elvirágzás után, vagy a bimbók kifésülése előtt kezeljük a növényeket. Még ekkor is lényeges a méhkímélő szerek és a méhkímélő technológiák

alkalmazása, mert a leveleket borító mézharmaton sok beporzófaj is megtelepszik. Házikertben jó szolgálatot tesz a jó erős víz-sugárral történő lemosó öntözés, de ha csak egy-két töről van szó, akkor akár mechanikusan is elpusztíthatók a tetvek: a leveleken, virágszárakon óvatosan morzsoljuk össze őket. Ha már megfigyelhetők a tetvek közelében a hajszálvékony nyélen ülő fátyolkatojások, nem szükséges permetoznünk, mert ez a ragadozó rovar hatékonyan visszaszorítja őket.

Újabbak is érkeznek

A szakállas nőszirmokon, az *Iris germanica* fajcsoporton és a kerti hibrideken az utolsó években felszaporodott két jelentős kártevő, amelyek nagyon komoly károkat okozhatnak. Erős fertőzésük esetén a nőszirm egyáltalán nem virágzik, sőt, ha nem teszünk semmit ellenük, akkor a kényesebb fajták két-három év alatt ki is pusztulnak, de az életképesebb növények díszítőértéke is elvész, a virágzásuk szinte teljesen leáll.

● Az **íriszdarázs**, pontosabban a **nőszirm-levéldarázs** (*Rhadinoceraea reitteri*) az egyik új ellenség. Igazából nem is olyan új, hiszen honos Európában, régóta velünk él. Az utóbbi években azonban jelentősen felszaporodott, és csak találgatni lehet, ennek mi az oka. Talán a felmelegedés, vagy a kényesebb fajták, esetleg a csomagküldő szolgálatok, de lehet, hogy a megnövekedett mutációs ráta... igazából senki sem tudja, de tény, hogy mára szinte minden kertben előfordul az *Iris germanica* és az *Iris pumila* fajtáin. Szerencsére a többi nőszirmfajt eddig békén hagyta.

A kifejlett rovar nem tűnik klasszikus daráznak, inkább légyre hasonlít: 8-10 mm hosszúságú, tetőtől talpig koromfekete. Repülése lassú, inkább a talajközeli magasságban találkozhatunk vele. A hímek és a nöstények ránézésre egyformák. Bár daráznak hívjuk őket, félünk mégsem kell, csípni nem tudnak, még fullánkjuk sincs. Tavasszal bújnak elő, rajzásuk április közepén kezdődik, amikor a nőszirmok levele még csak 5-10 cm hosszúságú. Az időjárás függvényében egy-két hétig repülnek, kárt nem okoznak. Az állatok gyakran pihennek az íriszek levelének csúcsán, zavarásra nem érzékenyek, az emberi közelség miatt sem zavartatják magukat. Hűvösebb időben könnyedén meg is érinthetők, elkaphatók. A nöstények tojásaikat a levelek alsó harmadába rakják le, de ezek szabad szemmel nem láthatók, mert a bőrszövet alá süllyesztve helyezkednek el. A lárvák hamar kikelnek, és nagyon gyorsan fejlődnek. Az álhernyók színe szürkés, fejük fekete, meg-

jelenésük tömeges lehet. Kifejlett állapotban 2 cm körüliek. Kezdetben a leveleket hosszanti csíkokban hámozgatják, később karéjosan rágnak, de a tarrágás sem ritka. A fejlődésük 3-4 hétig tart. Ezalatt hatalmas mennyiségű lombot fogyasztanak el, a növény legyengül, virágzása elmarad. Az újabb és újabb, be nem gyógyuló sebfelületeken rengeteg víz távozik, gyorsul a párolgás és a légzés, felborul az anyagcsere, megszűnik a tápanyagok előállítás és raktározása. A két-három évig tartó, ismétlődő, erős fertőzés a legtöbb növényt elpusztítja. A lárvák kifejlődés után a talajba húzódnak, és itt, a növények közelében bábóznak be. Egynemzedékes faj, kártétele még meleg nyarakon is megszűnik a nyár közepére.

Az ellene való védekezés során minden rendelkezésre álló eszközt be kell vetnünk. Az imágókat és a lárvákat szerencsére több madárfaj is fogyasztja, a fekete-rigó, de a cinegék is besegítenek a védekezésbe. A levélcúcsokon pihenő, sőt a repülő rovarokat is könnyű elkapni, mert mozgásuk lomha. Így lehetőség nyílik arra, hogy a reggeli órákban átnézve a töveket még a tojásrakás előtt elpusztítsuk az imágók jelentős részét. Ez a mechanikai növényvédelmi módszer kiskertekben jöhet szóba. A kikelő lárvák jelenlétére a tünetek figyelmeztetnek. Ha csak egy-két töről van szó, az álhernyókat néhány egymást követő nap alatt össze lehet gyűjteni és megsemmisíteni.

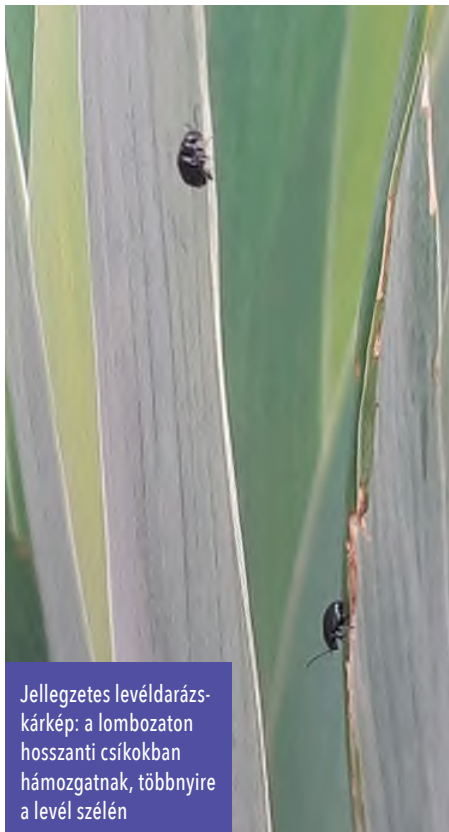
A levéldarázs-lárvák kezdetben hámozgatnak, később a levelek oldalán karéjosan rágnak, sőt tarra is rágnak a növényeket. Óriási károkat képesek okozni!

Aki inkább a vegyszeres kezelésekre, a kémiai hadviselésre esküszik, az rajzás környékén a kontakt hatású szerek közül választhat (ilyenek például a deltametrin hatóanyagú készítmények). Ezek az anyagok a fiatal lárvák ellen is hatékonyak. Nagyon fontos, hogy a viaszos levelű íriszekről a permetezőszerek leperegnek, emiatt minden esetben szükséges a keverékhez tapadásfokozót is adagolni! Enélkül a kezelése semmiféle hatást nem érnek el.

● Az **íriszbolha** vagy **nőszirmom-levélbolha** (*Aphthona semicyanea*) szintén sok-sok éve él velünk, honos Európában, de az utóbbi időben határozottan megszokasodott, főleg öntözött, intenzív fenntartású kertekben, meleg, napos fekvésben fordul elő. Klasszikus bolha, nem sokban különbözik a rokonság többi fajától. Teste gömbölyded, fénylő, fémes kékesfekete. Viszonylag kicsike, még kifejlett állapotában is csak 3-4 mm. Az áttelelt imágók az első tavaszi napsugarakkal együtt bújniak elő, április elejétől, mikor a nőszirmokon megkezdődik a levelek megnyúlása. Éjszaka is aktív állatok, de mivel melegkedvelők, nappal a levelek napsütötte oldalán, földközépen tartózkodnak. Zavarásra érzékenyek, közelítésre azonnal megpattannak, nem véletlenül hívják őket bolháknak. Nem gyűjthető, mechanikai védekezéssel sem gyéríthető sajnos. A kifejlett rovarok hosszanti csíkokban hámozgatják a szélesebb levelű nőszirmofajtákat (elsősorban az *Iris germanica* és az *Iris pumila* fajcsoportokat, hibrideket), a lárvák a talajfelszín alatt élnek, a gyökereket károsítják. Az imágók hámozgatása a lombfejlődés és a virágnevelés időszakára esik, emiatt jelentős károkat okozhatnak. A megtámadott növények szövetein rengeteg apró seb keletkezik, melyek a folyamatos károsítás miatt nem képesek beforrni. A fokozott párolgás, a felgyorsult légzés nagyon sok tápanyagot igényel, melyet a növény a növekedésétől, virágzásától kénytelen elvonni. Emiatt a megtámadott növények legyengülnek, virágzásuk elmarad, de az éveken át tartó sanyargatás esetén sem pusztulnak el.

A leveleken, levélszéleken előforduló kisebb felületű, karéjosan rágnak a levéldarázsok nyoma. Jól látszik a nyitott sebfelület, ami fokozott légzést, párolgotatást okoz

Jellegzetes levéldarázs-kárkép: a lombzaton hosszanti csíkokban hámozgatnak, többnyire a levél szélén

A levélbolha ellen célzott kémiai növényvédelemre általában nincs szükség, mert a levéldarázsra irányuló, kora tavaszi kezeléseket ezt a fajt is hatékonyan pusztítják. Ha a fertőzés nagyon erős, érdemesebb inkább felszívódó vegyszereket választani, mert az ugráló, pattogó bolhákat nehéz telibe kapni a kontakt szerekkel. Itt is fontos azonban a tapadásfokozók alkalmazása, és a hatékonyság érdekében érdemes a tövek környékét, a talajfelszínt is fújni, amennyiben a kontakt vegyszerek mellett döntünk. Mindkét faj gyakran okoz évről évre átívelő ismétlődő fertőzést. Ezért ha valahol megjelennek, a következő évben mindenképpen számítanunk kell rájuk, és ilyenkor érdemes már a kárképek megjelenése előtt, korán tavasszal preventív kezelésekkal fellépni ellenük. Az ilyen hosszán tartó kémiai hadviselés során a vegyszereket váltogassuk, mert a szerrotációval elejét vehetjük a rezisztens, vegyszerellenálló törzsek kialakulásának.

Kaszab László